

پوهنتون سلام

پوهنځي شرعيات و قانون

پروگرام ماستري تفسير و حديث

امارت اسلامي افغانستان

وزارت تحصيلات عالي

معينيت امور علمي

قواعد كلي در سوره هاي مدني

(رساله ماستري)

محصل: قاري محمود الله قاسمي

استاد رهنما: شيخ الحديث مولوي محمدنعيم جليلي

سال: 1400 هـ ش. 1443 هـ ق

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

پروگرام ماستری تفسیر و حدیث

امارت اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

معینیت امور علمی

قواعد کلی در سوره های مدنی

(رساله ماستری)

محصل: قاری محمود الله قاسمی

استاد رهنما: شیخ الحدیث مولوی محمدنعیم جلیلی

سال: 1400 هـ.ش. 1443 هـ.ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دیارتمنت تفسیر و حدیث

بورده ماستری

تصدیق نامه

محترم قاری محمود الله ولد محمد سعید: ID نمبر SH-MST-98-551 محصل دور پنجم تفسیر و حدیث

که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: قواعد کلی در سوره های مدنی

په روز چهارشنبه تاریخ ۱۱ / ۱۲ / ۱۴۰۰ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس

بررسی هیات تحکیم مستحق ۹۰ (نمره به عدد) نود پورده (نمره به حروف) گردید.

موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

شماره	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور عبدالباری حمیدی	عضو هیات	
۲	دکتور محمد عارف عطانی	عضو هیات	
۳	استاد محمد نعیم جلیلی	استاد رهنما و رئیس جلسه دفاع	

..... معاون علمی

..... امر بورده ماستری

خلاصه بحث

شرح و بیان قواعد قرآنی بالاخص سوره های مدنی، نشان دهنده نوعی از اعجاز قرآن است و شرح اعجاز قرآن، ایمان و عقیده مسلمانان را مستحکم می سازد، به همین منظور این رساله طی یک مقدمه، چهار فصل و خاتمه به روش کتابخانه بی و تحلیلی-توصیفی تحریر گردیده است.

در این رساله در مجموع هجده قاعده تشریح شده است و مراد از قواعد قرآنی، آن عده آیات کلی است که با عبارت کوتاه معنا و مفهوم زیادی را می رسانند، این قواعد قرآنی سوره های مدنی به اعتبار صیغه به شکل خبری و انشائی و به اعتبار متعلق و مفهوم دارای سه نوع است: قواعد ایمانی، قواعد عملی و قواعد اخلاقی و اجتماعی.

از مجموع این قواعد معلوم می شود که ایمان مقتضی انجام اوامر و دوری از نواهی است، و اینکه اطاعت از اوامر خداوند و رسول او تجزیه پذیر نیست و باید به همه به طور یکسان ایمان داشت، معیارهای نصرت و پیروزی، کثرت افراد یا داشتن اسلحه پیشرفته نیست بلکه معیار اندازه ایمان و اعتماد به خداوند است، خداوند هرگز به وعده خود مخالفت نمی کند، بنابراین هر آنچه که الله متعال در قرآن کریم برای مومنان وعده می دهد یا برای کافران وعید می کند، سرانجام متحقق می شود، توکل بر خداوند سبب گشایش در ابعاد مختلف زندگی می شود و انسان زیر سایه رحمت و حمایت خداوند زندگی می کند و از پریشانی های روزگار نجات پیدا می کند، کوچک ترین اعمال انسان مورد بازپرس و مجازات یا مکافات قرار می گیرد، اسلام دین عقل و دانش و فطرت و حکمت، و دین صلاح و اصلاح و دین حق و هدایت است، دین اسلام، انسان را از هر عملی که منجر به هلاکت و نابودی انسان شود نهی کرده است.

همچنان از لایه لای این بحث معلوم می گردد که دین اسلام در تمام احکام، عبادات و معاملات جنبه یسر و آسانی را مراعات نموده است. الله متعال ما را در دین و شریعتش مکلف به انجام چیزی نگردانیده است که ما طاقت آن را نداشته باشیم، هر کس بار گناه خود را می کشد و هیچ کس گناه شخص دیگر را نمی بردارد و مسئولیت هر عمل به دوش خود عمل کننده است، از نظر قرآن کریم در هر حالت، صلح از جنگ و دشمنی بهتر است، هرگاه یک شخص، سخنی را نقل می کند پیش از اینکه تصمیم گرفته شود، باید در مورد آن تفحص و تحقیق شود، پیش از دعوت و اصلاح دیگران، انسان باید در اصلاح نفس خود تلاش کند.

و سرانجام اینکه معیار برتری و تفوق در دین اسلام، تقوا و پرهیزگاری از حرام است و شرف و فضیلت

انسان به اساس علم و دانش و عملکرد او است نه به اساس منسوب بودن به یک قوم یا یک ملیت، قرآن کریم به تطبیق عدالت امر می کند و آن را از همه چیز بیش تر به تقوا و پرهیزگاری می پندارد، و اینکه برای زنان حقوق و واجباتی است که باید شوهران اداء بکنند همانگونه که بر آنان حقوق و واجباتی است که باید همسران اداء نمایند.

واژه های کلیدی: قاعده، قرآن، اسلام، تطبیق، مدنی.

فهرست مطالب مقدمه

اهمیت موضوع:	Error! Bookmark not defined.
سوال های تحقیق:	Error! Bookmark not defined.
پیشینه تحقیق:	Error! Bookmark not defined.
روش تحقیق:	Error! Bookmark not defined.
خطه بحث:	Error! Bookmark not defined.

فصل اول کلیات بحث

مبحث اول: تعریف قاعده	Error! Bookmark not defined.
مطلب اول: معنای لغوی قاعده	Error! Bookmark not defined.
مطلب دوم: معنای اصطلاحی قاعده	Error! Bookmark not defined.
مطلب سوم: اطلاق کلمه قواعد در قرآن کریم	Error! Bookmark not defined.
مبحث دوم: اقسام قواعد قرآنی	Error! Bookmark not defined.
مطلب اول: تقسیم قواعد قرآنی به اعتبار صیغه	Error! Bookmark not defined.
مطلب دوم: تقسیم قواعد قرآنی به اعتبار متعلق و مفهوم	Error! Bookmark not defined.
مبحث سوم: شناخت سوره های مکی و مدنی در قرآن کریم	Error! Bookmark not defined.
مطلب اول: تعریف سوره های مکی و مدنی	Error! Bookmark not defined.
مطلب دوم: ویژگی های سوره های مدنی	Error! Bookmark not defined.

فصل دوم

شرح قواعد ایمانی و عقیدوی در سوره های مدنی

قاعده اول: انکار بعض کتاب انکار کل است (أَفْتُوْا مَنۡ يَّبْعَثُ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضِ)	Error! Bookmark not defined.
مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده	Error! Bookmark not defined.
مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده	Error! Bookmark not defined.
مطلب سوم: آیات مشابه این قاعده	Error! Bookmark not defined.
قاعده دوم: ایمان و پایداری سبب پیروزی و غلبه می شود (كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً)	Error! Bookmark not defined.
مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده	Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آیات مشابه این قاعده Error! Bookmark not defined.

قاعده سوم: خداوند از اعمال انسان ها آگاه است (و ما تفعلوا من خیر یعلمه الله) (Error! Bookmark not defined.)

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

قاعده چهارم: خداوند هرگز به وعده خود مخالفت نمی کند (و لن یخلف الله وعده) .. (Error! Bookmark not defined.)

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آیات مشابه این قاعده Error! Bookmark not defined.

قاعده پنجم: متوکلان را خدا کافیت (و من یتوکل علی الله فهو حسبه) .. (Error! Bookmark not defined.)

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آیات مشابه این قاعده Error! Bookmark not defined.

قاعده ششم: جزا و سزای هر کار دیدنی است (فمن یعمل مثقال ذرة خیرا یره) .. (Error! Bookmark not defined.)

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آیات مشابه این قاعده Error! Bookmark not defined.

فصل سوم. Error! Bookmark not defined.

شرح قواعد عملی سوره های مدنی

قاعده اول: در دین اکراه نیست (لا اکراه فی الدین) Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آیات مشابه این قاعده Error! Bookmark not defined.

قاعده دوم: خود را به هلاکت نیندازید (وَلَا تُقْفُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ) Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آیات مشابه این قاعده Error! Bookmark not defined.

قاعده سوم: مبنای احکام آسانی است (يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ) Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آیات مشابه این قاعده Error! Bookmark not defined.

قاعده چهارم: تکلیف به انداز توان است (لايكلف الله نفسا الا وسعها) ... Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آیات مشابه این قاعده Error! Bookmark not defined.

قاعده پنجم: هر کس بار گناه خود را می کشد (ولا تزر وازرة وزر اخرى) Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آیات مشابه این قاعده Error! Bookmark not defined.

قاعده ششم: صلح بهتر است (و الصلح خير) Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آیات مشابه این قاعده Error! Bookmark not defined.

قاعده هفتم: هر چیز را از راه خودش طلب کنید (وَأْتُوا النُّبُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا) Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

قاعده هشتم: بدون تحقیق قضاوت نکنید (ان جاءكم فاسق بنباء فتبينوا) .. Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

فصل چهارم. Error! Bookmark not defined.

قواعد سلوکی و اخلاقی در سوره های مدنی

قاعده اول: پیش از دعوت دیگران اصلاح خود ضروری است (أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ)

Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آیات مشابه این قاعده Error! Bookmark not defined.

قاعده دوم: فضل و مهربانی را در میان خود فراموش نکنید (و لا تنسو الفضل بینکم) Error! Bookmark not defined.
not defined.

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آیات مشابه این قاعده Error! Bookmark not defined.

قاعده سوم: عزت و کرامت به اساس تقوا است (ان اکر مکم عند الله اتقاکم) Error! Bookmark not defined.
defined.

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آیات مشابه این قاعده Error! Bookmark not defined.

قاعده چهارم: عدالت کنید که عدالت به تقوا نزدیک تر است (اعدلوا هو اقرب للتقوی) Error! Bookmark not defined.
Bookmark not defined.

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

قاعده پنجم: با زنان به خوبی معاشرت کنید (و عاشروهن بالمعروف) .. Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مجال های تطبیق این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آیات مشابه این قاعده Error! Bookmark not defined.

خاتمه

الف: نتیجه گیری 1

ب: پیشنهاد ها 4

ج: فهرست آیات Error! Bookmark not defined.

د: فهرست احادیث Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined. فهرست اعلام ه:

Error! Bookmark not defined. فهرست منابع و:

خاتمه

تا حد توان و تلاش بشری راجع به مهم ترین قواعد کلی در سوره های مدنی، مجال های تطبیق آن ها در زندگی و فروع آن بحث شد، در خاتمه این بحث نتیجه گیری، پیشنهاد ها و فهارس بیان می شود تا برای خواننده در یافتن نتایج و فهارس مطلوب سهولت ایجاد شود.

نتیجه گیری

1. قاعده عبارت از چیزی است که بالای آن سایر اشیاء می نشیند و قرار می گیرد و در عرف عبارت از قضیه ای است که بر تمام جزئیاتش قابل تطبیق باشد، اما مراد از قواعد قرآنی، احکام کلی و قطعی است که از نصوص قرآن کریم استخراج شده است.
2. قواعد قرآنی به اعتبار صیغهبه این لحاظ قواعد قرآنی دارای دو نوع می باشد، اول قواعد قرآنی خبری و دوم قواعد قرآنی انشائی.
3. قواعد قرآنی به اعتبار متعلق و مفهوم دارای سه نوع است: قواعد ایمانی، قواعد عملی و قواعد اخلاقی و اجتماعی.
4. قاعده انکار از بعض آیات کتاب، انکار از کل کتاب است؛ بیانگر آن است که ایمان، مقتضی انجام اوامر و دوری از نواهی است، و اینکه اطاعت از اوامر خداوند و رسول او تجزیه پذیر نیست و باید به همه به طور یکسان ایمان داشت.
5. نصرت و پیروزی منوط به اراده خداوند بر مبنای حکمت الهی و مکافات مومنان فرمان بردار در برابر اوامر پروردگار است و معیارهای نصرت کثرت افراد یا داشتن اسلحه پیشرفته نیست بلکه معیار اندازه ایمان و اعتماد به خداوند است.
6. خداوند هرگز به وعده خود مخالفت نمی کند، بنابراین هر آنچه که الله متعال در قرآن کریم برای مومنان وعده می دهد یا برای کافران وعید می کند، سرانجام متحقق می شود.
7. توکل بر خداوند سبب گشایش در ابعاد مختلف زندگی می شود و انسان زیر سایه رحمت و حمایت خداوند زندگی می کند و از پریشانی های روزگار نجات پیدا می کند.
8. کوچک ترین اعمال انسان مورد بازپرس و مجازات یا مکافات قرار می گیرد و این حقیقت را بیان می کند که انسان ها می روند به سوی جایگاهی که در آنجا اعمالشان برایشان نشان داده می شود تا آنها را ببینند.
9. قاعده «لا اکراه فی الدین» بیانگر آن است که دین اسلام دینی کامل است، چون دلایل آن کامل

و نشانه های آن روشن اند. اسلام دین عقل و دانش و فطرت و حکمت، و دین صلاح و اصلاح و دین حق و هدایت است، پس به خاطر کامل بودن آن و اینکه سرشت و فطرت آن را می پذیرد، نیازی نیست که کسی مجبور گردد تا دین اسلام را بپذیرد.

10. دین اسلام، انسان را از هر عملی که منجر به هلاکت و نابودی انسان شود نهی کرده است چه این عمل در صورت فعل باشد یا ترک به این معنا که گاهی انجام دادن یک عمل سبب هلاکت انسان می شود و گاهی ترک آن باعث می شود، انسان به هلاکت رو برو شود.

11. از قواعد مهم قرآن آسان بودن دین است و این قاعده از مهم ترین قواعد عملی شریعت اسلامی است و دین اسلام در تمام احکام، عبادات و معاملات جنبه یسر و آسانی را مراعات نموده است.

12. الله متعال ما را در دین و شریعتش مکلف به انجام چیزی نگردانیده است که ما طاقت آن را نداشته باشیم و اطاعت از آن بدون سختی و حرج ممکن نباشد.

13. قاعده «ولاتزر وازرة وزر اخرى» از مشهور ترین قواعد قرآن و شریعت اسلامی است که در فقه اسلامی از آن به صدها احکام و فروع استخرج شده است، بنا بر این قاعده هر کس بار گناه خود را می کشد و هیچ کس گناه شخص دیگر را نمی بردارد و مسئولیت هر عمل به دوش خود عمل کننده است.

14. از نظر قرآن کریم در هر حالت، صلح از جنگ و دشمنی بهتر است و لوکه این به سطح یک خانواده باشد یا اجتماع زندگی.

15. هرگاه یک شخص، سخنی را نقل می کند پیش از اینکه تصمیم گرفته شود، باید در مورد آن تفحص و تحقیق شود که معلوم شود راست است یا دروغ و بدون تحقیق و بررسی باید قضاوت نشود.

16. خداوند متعال به گذشت و مهربانی کردن در میان یکدیگر تشویق نموده و بیان کرده است که گذشت کردن به پرهیزگاری نزدیکتر است.

17. معیار برتری و تفوق در دین اسلام، تقوا و پرهیزگاری از حرام است و شرف و فضیلت انسان به اساس علم و دانش و عملکرد او است نه به اساس منسوب بودن به یک قوم یا یک ملیت بزرگ جهان، زیرا اختلاف و تفاوت در قوم و زبان از نظر قرآن کریم به خاطر معرفت و شناخت یک دیگر است و بس.

18. برپا داشتن عدالت از بزرگترین کارهایی است که مفسد را از جامعه دور می کند و انسان

هارا به تقوا و پرهیزگاری نزدیک می نماید.

19. برای زنان حقوق و واجباتی است که باید شوهران اداء بکنند همانگونه که بر آنان حقوق و واجباتی است که باید همسران اداء بکنند بگونه شایسته ای که برابر عرف مردمان و موافق با شریعت اسلام باشد.

پیشنهاد ها

پس از اینکه قواعد کلی قرآن کریم در سوره های مدنی، نسبتاً تحقیق و بررسی گردید، غرض ادامه و تکمیل این موضوع پیشنهاد های ذیل را مطرح می کنم:

1- قرآن کریم پر از قواعد و جملاتی است که با عبارات کوتاه مفاهیم بسیار وسیع را می رسانند،

بنا بر این ضمن اینکه این تلاش من خالی از فایده نبوده است، پیشنهاد می کنم تا سایر آیات

قرآنی که حیثیت قاعده را دارند، جمع آوری شوند.

2- علی الخصوص پیشنهاد می کنم که یکی از محصلان ماستری برنامه تفسیر و حدیث، قواعد

کلی در سوره های مکی قرآن کریم را به عنوان رساله ماستری تحقیق نماید.

3- همچنان پیشنهاد می نمایم که قواعد کلی سوره های مدنی و سوره های مکی یکجا شوند

و سپس به شکل یک کتاب از طرف پوهنتون سلام به چاپ برسد و در اختیار کسانی قرار داده

شود که می خواهند از چشمه زلال قرآنی بهره مند شوند.

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af